

«Παιδικά πειράγματα ή σχολικός
εκφοβισμός;
Τρόποι διαχείρισης των διαπροσωπικών
σχέσεων των παιδιών»

Δρ Έλενα Μανιάτη
Σχολική Σύμβουλος
25^{ης} Εκπ. Περιφ. Δημ. Εκπ.
ΑΤΤΙΚΗΣ

Οι τσακωμοί στην παιδική ηλικία συμβαίνουν καθημερινά και σε οποιοδήποτε περιβάλλον. Στο σπίτι, στο σχολείο, στην παιδική χαρά, ένας καβγάς είναι πολύ εύκολο να ξεκινήσει, ακόμη και για την πιο (φαινομενικά) ασήμαντη αφορμή, ανάμεσα σε παιδιά που, μέχρι πριν λίγη ώρα, έπαιζαν αρμονικά.

Μελέτη Περίπτωσης 1

Ο Δημήτρης, όταν το παιχνίδι δεν πάει καλά, παίρνει την μπάλα του και φεύγει. Ο Νίκος θυμώνει και τον βρίζει άσχημα. Ο Δημήτρης τον χτυπάει και τον βρίζει και αυτός.

Η μητέρα του Νίκου παραπονέθηκε έντονα στη Δ/ντρια λέγοντας ότι το παιδί της είναι θύμα σχολικής βίας.

Μελέτη Περίπτωσης 2

Ο Κόστα παίζει πολύ καλή μπάλα και είναι δημοφιλής στους συμμαθητές του. Εδώ και δύο εβδομάδες παίζει μπάλα με τα παιδιά της μεγαλύτερης τάξης.

Καθημερινά πάνω στο θρανίο του βρίσκει χαρτάκια συμμαθητών του που τον βρίζουν για την αλβανική καταγωγή του. Η εκπαιδευτικός της τάξης ανέφερε το γεγονός στον Δ/ντή με την επισήμανση ότι πρόκειται για σχολικό εκφοβισμό.

Αυτό που είναι βοηθητικό να θυμόμαστε, είναι ότι οι τσακωμοί μεταξύ των παιδιών είναι μια **απολύτως φυσιολογική συμπεριφορά**, καθώς αποτελεί κομμάτι της ψυχοσυναισθηματικής τους εξέλιξης. Για να μεγαλώσουν πρέπει να συγκρουστούν με το περιβάλλον τους.

Ήδη από τη στιγμή της γέννησής τους, τα βρέφη βιώνουν και «αρνητικά» συναισθήματα θυμού/απόρριψης/στεναχώριας.

Συχνά εκδηλώνουν «επιθετική» συμπεριφορά, η οποία χαρακτηρίζεται ως τέτοια μόνο από την έντασή της και όχι λόγω σκοπιμότητας.

Τα παιδιά στην αρχή της νηπιακής ηλικίας (2^ο έτος) φτάνουν σ' ένα υψηλό επίπεδο «επιθετικότητας» (και γενικότερης άρνησης), της οποίας το κύριο χαρακτηριστικό είναι ότι απευθύνεται σε κάποιο τρίτο πρόσωπο.

Με αυτόν τον τρόπο αντίληψης των πραγμάτων η επιθετικότητα συνδέεται με την καθιέρωση ενός σαφούς διαχωρισμού:

Αυτό είναι ο εαυτός μου και αυτό δεν είναι ο εαυτός μου.

Κάπου σταματάει ο εαυτός και αρχίζει ο άλλος.

Μελέτη Περίπτωσης 3

Ο Δημήτρης, όταν το παιχνίδι δεν πάει καλά, παίρνει την μπάλα του και φεύγει. Ο Νίκος στεναχωριέται που σταματάει έτσι απότομα το παιχνίδι τους, αλλά είναι πολύ συνεσταλμένος και ντρέπεται να παραπονεθεί στον φίλο του. Αυτό γίνεται συχνά και του προκαλεί άγχος, φόβο και πολλή λύπη.

Η μητέρα του Νίκου ποτέ δεν παραπονέθηκε σε κανέναν για το γεγονός.

Το παιδί αποκτώντας συνείδηση του εαυτού του, διεκδικεί τη θέση του ως πρόσωπο απέναντι στον άλλο. Είναι η στιγμή που επιβεβαιώνει το Εγώ του μέσω της σθεναρής αντίθεσης προς το εγώ του Άλλου. Η στάση του Άλλου έχει μεγάλη σημασία.

Ο Άλλος πρέπει να είναι εκεί και να βάλει εμπόδια.

Χωρίς τον Άλλον απέναντι, με ποιον θα συγκρουστεί για να βρει τα όριά του, να δοκιμάσει τις δυνάμεις του, να κατανοήσει και να αποδεχτεί τους περιορισμούς του εαυτού του και της πραγματικότητας;

Μέσα σε αυτά το πλαίσιο, ξεκινάει ένα κεφαλαιώδους σημασίας γεγονός, η ανθρώπινη επικοινωνία.

Οι καβγάδες και η κοινωνικότητα συνυπάρχουν στα παιδιά.

Η θετική πλευρά των συγκρούσεων

Οι παιδικοί τσακωμοί εξοικειώνουν τα παιδιά στο να :

- ✓ προβάλλουν τα επιχειρήματά τους,
- ✓ να βρίσκουν τη θέση τους στην παρέα διεκδικώντας το δικό τους ή το δικό της ομάδας τους,
- ✓ να υπερασπίζονται τους κανόνες του παιχνιδιού.

Μέσα στο πλαίσιο των συγκρούσεων τα παιδιά μαθαίνουν:

- ✓ να επιδεικνύουν την αξία τους και να πιστεύουν περισσότερο στον εαυτό τους,
- ✓ να διδάσκονται, να εξασκούν τις λεκτικές τους ικανότητες και αναπτύσσουν τον υγιή ανταγωνισμό, χωρίς να φοβούνται τους «δυνατούς»,
- ✓ να μαθαίνουν να διαπραγματεύονται, να συμβιβάζονται και να κατανοούν πως υπάρχουν τρόποι να διατηρηθεί μια καλή σχέση και μετά από έναν τσακωμό.

Η άσχημη και η καλή εκδοχή ενός καυγά

Η άσχημη εκδοχή ενός τσακωμού μεταξύ παιδιών έχει στόχο τον ανταγωνισμό και γίνεται με εγωιστική διάθεση. Περιέχει βρισιές, υποτίμηση του άλλου, ζήλεια, σωματική ή λεκτική βία, απειλές (π.χ. «θα δείτε τι θα πάθετε»), διάθεση για διακοπή της σχέσης με τον άλλο (π.χ. «δεν σε έχω φίλο») και πιθανότητα διάλυσης του ομαδικού παιχνιδιού (π.χ. «σταματάμε το παιχνίδι»).

Η καλή εκδοχή μια διαφωνίας βασίζεται στη διαπραγμάτευση, οπότε το κάθε παιδί προβάλλει το παράπονό του ή την απαίτησή του, χωρίς να προσβάλλει τον άλλο. Ένας τέτοιου τύπου τσακωμός βασίζεται στην επίλυση συγκρούσεων και όχι στη μεγέθυνση της διαφωνίας και είναι αποτέλεσμα εκμάθησης θετικής διεκδικητικής συμπεριφοράς. Έτσι, συχνά καταλήγει σε ακόμη καλύτερο παιχνίδι ή σε πιο στενή σχέση μεταξύ των παιδιών.

Τι μπορούμε να κάνουμε ως ενήλικοι για την εξομάλυνση των παιδικών τσακωμών

- Βοηθήστε τα παιδιά να δουν και να καταλαβαίνουν και την άλλη πλευρά και να δείχνουν σεβασμό, ακόμα κι αν δεν συμφωνούν. Τα παιδιά λόγω της ηλικίας τους δυσκολεύονται να μπουν στη θέση του άλλου.
- Μάθετέ τους να διεκδικούν αυτά που θέλουν με κατάλληλο τρόπο και δείξτε τους πιο αποδεκτούς τρόπους έκφρασης του θυμού, της απογοήτευσης, της ζήλιας, της δυσαρέσκειας και άλλων αρνητικών συναισθημάτων, ώστε να μην τα εκφράζουν μέσα από καβγάδες. Τονίστε τους ότι τα ίδια τα συναισθήματα, όσο αρνητικά κι αν είναι, δεν είναι κακά. Κακός και μη αποδεκτός μπορεί να είναι μόνον ο τρόπος με τον οποίο τα εξωτερικεύουν.

- Προσπαθήστε να επικεντρώνεστε στις θετικές συμπεριφορές των παιδιών και να τις επιβραβεύετε, όταν εμφανίζονται. Πείτε τους «μπράβο», όταν συνεργάζονται αρμονικά, μοιράζονται τα παιχνίδια τους, παίζουν ήσυχα κ.λπ. Επιβεβαιώνετε και μην αγνοείτε τις καλές συμπεριφορές, γιατί θα τις εξαφανίσετε.
- Εξηγήστε τους, με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη σαφήνεια, ποιες συμπεριφορές τους θεωρείτε αποδεκτές και ποιες όχι. Μη δίνετε αόριστες και σύνθετες εντολές που δεν μπορούν να ακολουθήσουν. Για παράδειγμα, αντικαταστήστε την οδηγία «να παίζετε όμορφα», με τις οδηγίες «να μη φωνάζετε και να μοιράζεστε τα παιχνίδια», «να μην πετάτε πράγματα ο ένας στον άλλον», «αν διαφωνήσετε, να έρθετε να μου το πείτε», κ.τ.λ.

- Καταστρώστε ένα σχέδιο δράσης εκ των προτέρων, ώστε να ξέρετε - και να το ξέρουν και τα παιδιά - τι θα κάνετε, όταν καβγαδίζουν έντονα. Προκαθορίστε ποιες θα είναι οι συνέπειες/τιμωρίες (π.χ. στέρηση παροχής /διαλείμματος κ.λπ.) και ενημερώστε τα. Ως εκ τούτου, να είστε συνεπείς με τις επιπτώσεις που καθορίσατε. Η συνέπεια/τιμωρία πρέπει να είναι υπόσχεση και όχι απειλή - δηλαδή να πραγματοποιείται πάντα.
- Να επαινείτε ή να επιπλήττετε τη συγκεκριμένη συμπεριφορά, όχι το ίδιο το παιδί: μη λέτε: «δεν είσαι καλό παιδί», αλλά «αυτό που έκανες δεν είναι καλό». Είναι σημαντικό να μη νιώθουν τα παιδιά ότι τα απορρίπτουμε, ακόμα κι αν δεν μας αρέσει η συμπεριφορά τους.

- Να ενισχύετε την αυτοεκτίμηση των παιδιών, ώστε να νιώθουν καλά με τον εαυτό τους, να έχετε ισότιμη αντιμετώπιση απέναντί τους, να σέβεστε την προσωπικότητα και τη διαφορετικότητά τους. Μην ξεχνάτε ότι είναι ξεχωριστά άτομα, με ιδιαιτερότητες, διαφορετικές ανάγκες και ικανότητες, επομένως δεν μπορείτε να απαιτείτε να έχουν πάντα την ίδια συμπεριφορά.
- Προσπαθήστε να μην ενισχύετε τον ανταγωνισμό, την αντιζηλία και τα μειονεκτικά συναισθήματα μεταξύ των μαθητών σας.

Τι μπορείτε να κάνετε κατά τη διάρκεια του καβγά και μετά:

- Αρχικά, δώστε τους την ευκαιρία να επιλύσουν μόνα τους τη διαφορά, μην επεμβαίνετε, αμέσως μόλις αρχίσουν να «οξύνονται τα πνεύματα».
- Ωστόσο, μην αφήσετε την κατάσταση να βγει εντελώς εκτός ελέγχου. Αν δείτε ότι η ένταση του καβγά δυναμώνει, καλό είναι να παρέμβετε, για να δείτε τι συμβαίνει και να τους δώσετε την ευκαιρία να εκφράσουν το καθένα πιο ήρεμα την άποψή του.

- Κατά τη διάρκεια του καβγά δεν έχει νόημα να προσπαθήσετε να τους διδάξετε νέες, πιο κατάλληλες συμπεριφορές. Αυτό μπορεί να γίνει μετά, όταν ηρεμήσουν, ώστε στον επόμενο καβγά να τους υπενθυμίσετε να εφαρμόσουν αυτά που έμαθαν.
- Αν είναι απαραίτητο, χωρίστε τα για λίγα λεπτά, απομονώστε τα σε διαφορετικούς χώρους, και ζητήστε τους να σκεφτούν διαφορετικούς τρόπους, για να ζητήσουν αυτό που θέλουν, όταν επιστρέψουν στο πεδίο μάχης. Ζητήστε τους να βρουν κάποια μικρή παραχώρηση ο καθένας, για να κάνουν σε ένδειξη καλής θέλησης και συνεργασίας.

- Και, το κυριότερο, δείξτε με τη δική σας συμπεριφορά, όταν θυμώνετε, όταν θέλετε να διεκδικήσετε κάτι ή να εκφράσετε τη δυσαρέσκειά σας, ποια είναι η κατάλληλη και αποδεκτή στάση σε τέτοιες περιπτώσεις.
- Όταν το οικογενειακό και σχολικό πλαίσιο έχει βρει τρόπους να επιλύει ομαλά τις συγκρούσεις, τότε το παιδί έχει μεγαλύτερες πιθανότητες να αναπτύξει παρόμοια συμπεριφορά με τα αδέρφια και τους φίλους του. Γι' αυτό και οι ενήλικοι αποτελούν τα ισχυρότερα πρότυπα στη ζωή των παιδιών.

Ζητάτε συγγνώμη, όταν χρειάζεται. Όχι μόνο δεν θα μειωθεί το κύρος σας, αλλά θα διδάξετε στο παιδί να κάνει ακριβώς το ίδιο: να συγχωρεί και να αποδέχεται από τους άλλους να μην είναι τέλειοι, αλλά και να μην κατακρίνει υπερβολικά τον εαυτό του, όταν κάνει ένα λάθος.

Μελέτη Περίπτωσης 4

Η Χριστίνα πηγαίνει στην Α΄ Τάξη, είναι μικροκαμωμένη και συχνά έρχεται στο σχολείο αδιάβαστη, απεριποίητη και με κάπως παλιομοδίτικα ρούχα, αλλά πάντα καθαρή. Τα κορίτσια δεν την παίζουν γιατί λένε «είναι βρώμικη», «είναι κακή μαθήτριά», «μπορεί να έχει ψείρες», «άκουσαν ότι δεν έχει σπίτι και μένει σε τροχόσπιτο».

Σε αυτό το σημείο είναι βοηθητικό να αναφερθούμε, εν συντομία, στον όρο του σχολικού εκφοβισμού. Σύμφωνα με την Ε.Ψ.Υ.Π.Ε. οι έννοιες «ενδοσχολική βία», «εκφοβισμός» και «θυματοποίηση» ορίζουν μια κατάσταση κατά την οποία ασκείται *εσκεμμένη, απρόκλητη, συστηματική και επαναλαμβανόμενη* βία και επιθετική συμπεριφορά με *σκοπό* την επιβολή, την καταδυνάστευση και την πρόκληση σωματικού και ψυχικού πόνου σε μαθητές από συμμαθητές τους, εντός και εκτός σχολείου.

Τι μπορούμε να κάνουμε για την πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού

1. Να συζητάμε με τους μαθητές για τα δικαιώματά τους, τους κανόνες συμπεριφοράς στο σχολείο και τους τρόπους αντιμετώπισης της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού.
2. Να ενισχύουμε τη φιλία μεταξύ των μαθητών και να αναδεικνύουμε την αλληλεγγύη της παρέας των φίλων ως μέσον για την αντιμετώπιση περιστατικών βίας και εκφοβισμού.
3. Να ευαισθητοποιούμε τους γονείς για το πρόβλημα.

4. Να αναζητάμε και να αντιμετωπίζουμε τις αιτίες που προκαλούν την απομόνωση και την περιθωριοποίηση των μαθητών.
5. Να δείχνουμε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ένταξη των νεοφερμένων μαθητών ή των μαθητών με ειδικά προβλήματα και ανάγκες στη σχολική ομάδα.
6. Να ασκούμε ουσιαστική εποπτεία στους χώρους του σχολείου όπου είναι πιο πιθανό να εκδηλωθεί βία μεταξύ των μαθητών.
7. Να ζητήσουμε τη βοήθεια ειδικών.
8. Να είμαστε κάθετοι κατά της βίας, χωρίς καμία διαπραγμάτευση.

Τι πρέπει να ξέρει το παιδί

Δεν πρέπει να ξεχνά ότι είναι βασικό δικαίωμα κάθε παιδιού να πηγαίνει στο σχολείο χωρίς να φοβάται ότι κάποιο άλλο παιδί μπορεί να το ταπεινώσει, να το εξευτελίσει και να του επιβληθεί με τη βία ανεξάρτητα από:

- - Αν είναι αγόρι ή κορίτσι
- - Την εμφάνισή του
- - Τις ικανότητες που έχει
- - Την πατρίδα που έχει
- - Την θρησκεία που πιστεύει

Λαμβάνοντας αυτά υπόψη, είναι πολύ χρήσιμο και σημαντικό τόσο οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς, όσο και τα παιδιά να μάθουν να ξεχωρίζουν πότε ένας παιδικός τσακωμός είναι μέσα στα φυσιολογικά πλαίσια και πότε όχι, ώστε να αποφεύγονται υπερβολές ή παραλείψεις εις βάρος των παιδιών.

Μικρά σενάρια

- ❖ Ο Γιώργος και ο Σπύρος παίζουν ποδόσφαιρο. Ο Γιώργος κλοτσά την μπάλα πολύ δυνατά, χτυπάει στο δοκάρι και μετά η μπάλα πέφτει με δύναμη στο κεφάλι του Μάριου.
- ❖ Ο Μπάμπης καθημερινά περιμένει τον Αναστάση έξω από το σχολείο, τον ακολουθεί έως το σπίτι, τον βρίζει και τον προσβάλλει.
- ❖ Η Ελένη κυνηγάει τον Αντώνη με μια αράχνη την οποία έβαλε σε ένα δοχείο. Δεν αντιλαμβάνεται ότι ο Αντώνης φοβάται.
- ❖ Η Άννα πολύ συχνά κάθεται πίσω από τη Μαρία και της ρίχνει χαρτάκια γιατί της αρέσει να βλέπει τη Μαρία να ενοχλείται.
- ❖ Η Μαρία και η Λουκία δεν άφησαν τη Στέλλα να παίξει σήμερα μαζί τους γιατί έπαιζε με κάποιο άλλο παιδί χθες το απόγευμα.
- ❖ Η Ζωή δε συμπαθεί καθόλου την Ελένη και της πέταξε την τσάντα στην οροφή του σχολείου. Επίσης την απειλεί ότι, αν το πει σε οποιονδήποτε, θα το αναφέρει στον αδερφό της και θα τη δείρει.
- ❖ Ο Νίκος δανείστηκε το μολύβι της Δέσποινας, αλλά το έχασε.

Βιβλιογραφία για εκπαιδευτικούς και παιδιά:

- Alliance, M. (2008). *Ο μεγάλος θυμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Ηλίβατον
- Baum, H. (2003). *Μαμά, αυτός όλο με κάνει και θυμώνω*. Αθήνα: Εκδόσεις Θυμάρι
- Dunn, J. (1999). *Οι στενές προσωπικές σχέσεις των μικρών παιδιών*. Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω
- Ghazal, M. (2008). *Φάε τη σούπα σου και ... τσιμουδιά!* Αθήνα: Εκδόσεις Θυμάρι
- Κοντόρα, Ε. (2005). *Τρεις καβγάδες και μια σκανταλιά*. Αθήνα: Εκδόσεις Ψυχογιός
- Μπενιφιέ, Ο. & Μπλοχ, Σ. (2008). *Τα συναισθήματα τι είναι;* Εκδόσεις Καστανιώτη
- Μπλουμ, Μ. (2005). *Ο λαγός και η χελώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Ταξιδευτής
- Roxbee Cox, P. & McCafferty, J. (2008). *Μην κάνεις αγριάδες, γιατί θα βρεις μπελάδες.* Εκδόσεις Άγκυρα
- Χαραλάς, Κ. & Σταματιάδη, Ντ. (2010). *Το κουτί του θυμού.* Εκδόσεις Μεταίχμιο

ΚΑΛΟ ΜΕΣΗΜΕΡΙ !

ΣΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ !

